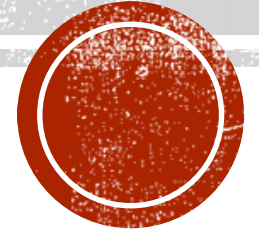

ULUSLARARASI ÖRGÜTLER

5. HAFTA

Doç. Dr. Erdem DENK

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÖRGÜTÜ

- **San Francisco Konferansı**, koşulları karşılayan 50 devletin katılımıyla 25 Nisan 1945'te toplandı. Davetçi Devletler'in özellikle Yalta'da uzlaştıkları veto sistemi gibi kimi öneriler "egemen eşitlik" ilkesine aykırılığı nedeniyle ciddi itirazlara uğrasa da, buradaki çalışmalar büyük ölçüde Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi olacak beş devletin isteği doğrultusunda şekillendi. Her ne kadar Konferans'ta kararların üçte iki çoğunlukla alınacağı öngörülmüşse de, Birleşmiş Milletler(BM) Antlaşması oybirliğiyle kabul edildi
- BM Antlaşması'nın yürürlüğe girmesi içinse yine "özgün" bir koşul getirildi (madde 110/3). Buna göre, BM Antlaşması "Çin Cumhuriyeti, Fransa, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Krallığı, Amerika Birleşik Devletleri ve imzacı devletlerin çoğunluğu tarafından" onay belgelerinin depozitör devlet ABD'ye sunulmasından sonra yürürlüğe girecektir. Açıkça görüldüğü gibi, yürürlük için imzacıların çoğunluğunun onayı şartıyla yetinilmemiş, ayrıca beş daimi üyenin tümünün de onayı aranmıştır. Bunda ABD'nin tüm kuruluş sürecinde etkin bir taraf olarak bulunduğu MC'ye Paris Barış Antlaşmaları'nı onaylamayarak* üye olmamasının bu örgütün çalışmalarını sekteye uğrattığı görüşünün etkili olduğu kabul edilmektedir. Öte yandan, böyle bir şartın kuruluş sürecinin en başından beri mevcut olan asimetrik ilişkilerin bir diğer göstergesi ve kanıtı olduğu da açıktır. Şöyle ki, "galiplerin örgütü" olarak kurulan yapının "daha eşitleri" olduğu bir kere daha görülen Davetçi Devletler'in birinin bile onaylamaması, kurucu antlaşmanın yürürlüğe girmemesi ve örgütün kurulmaması anlamına gelecektir.

ÜYELİK

- Kuruluşundan itibaren sadece devletlerin üyeliğine açık olan BM'nin 51 kurucu devletinden beşi 1945 itibariyle aslında bağımsız devlet statüsünde değildir. Bunlardan SSCB bünyesinde yer alan Belarus ve Ukrayna, 1936 SSCB Anayasası'nda 1944'te yapılan özel bir düzenlemeye istinaden ve Müttefikler arasında varılan uzlaşma çerçevesinde BM üyesi olabilmiştir. SSCB'den bağımsızlığını 1991'de kazanan bu iki devletin BM üyeliği sürmektedir. Diğer üç devletse İngiliz sömürgeci olan ve 1947'de bağımsız olan Hindistan, ABD'den tam bağımsızlığını 1946'da kazanan Filipinler ile İngiliz otonom bölgesi statüsü 1947'de sona eren Yeni Zelanda'dır. Bu devletlerin tümü de bugün BM üyesidir.
- Çalışmalarına başladığı 10 Ocak 1946 itibariyle 51 kurucu üyesi olan BM'nin bugün de geçerli olan tek üyelik ölçütüne göre, BM Antlaşması'nın “getirdiği yükümlülükleri kabul eden ve bunları yerine getirme konusunda yetenekli ve istekli olduklarına örgütçe hükmedilen tüm diğer **barışsever devletler** (*peace-loving States*) Birleşmiş Milletler'e üye olabilir” (madde 4/1). Öte yandan, BM'nin asıl üyelerinin dışında **gözlemci üyeleri** de bulunmaktadır.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'İN ORGANLARI VE İŞLEYİŞİ

- BM'nin altı ana organı bulunmaktadır. Bunlar, Sekretarya, Genel Kurul, Güvenlik Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey (ECOSOC), Vesayet Konseyi ve Uluslararası Adalet Divanı'dır (UAD). Ayrıca özellikle Sekretarya, Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi'ne bağlı olarak çalışan birçok sürekli ya da geçici alt organlar (komite, komisyon vb.) da bulunmaktadır. Zira BM Antlaşması'nın 7/2. maddesi gerekli görülebilecek yardımcı organların kurulabileceği genel hükmünü içermekte, üstelik 22. madde Genel Kurul'a, 29. madde Güvenlik Konseyi'ne, 68. maddeyse ECOSOC'a bu yetkiyi özel olarak da tanımaktadır.

GENEL SEKRETER/SEKRETERYA

- Aslında her uluslararası örgüt için olduğu gibi BM’yi bir uluslararası hukuk kişisi kılan da bir anlamda Sekreterya’dır. Zira Sekreterya, hem örgüte süreklilik kazandırmakta hem de bir tüzel kişilik olarak örgütün fiziki ve kurumsal varlığını temsil etmektedir. Çok farklı ülkelerden ve toplumlardan gelen binlerce çalışanıyla örgütün günlük rutin işleyişini sağlayan organın ve aslında BM’nin başındaysa, BM Antlaşması’nın 97. maddesinde “baş idari görevli” (*chief administrative officer*) olarak tanımlanan Genel Sekreter (*Secretary-General*) bulunmaktadır.
- BM Antlaşması’nın 97. maddesine göre, **Genel Sekreter** “Güvenlik Konseyi’nin tavsiyesi üzerine Genel Kurul’ca atanır”. Aslında BM Antlaşması’nda Güvenlik Konseyi’nin “tavsiye” kararının tam olarak ne anlama geldiği ve bu kararın nasıl alınacağı öngörülmemiştir. Üstelik MC döneminde olduğu gibi, Genel Sekreter’in görev süresi de açıkça belirtilmemiştir. İşte Antlaşma’da açık kalan bu gibi konular Genel Kurul’un 24 Ocak 1946’da aldığı A/RES/11 (I) sayılı kararla düzenlenmiştir. Buna göre, ilk Genel Sekreter, tekrar seçilme yolu tümüyle açık olmak üzere, beş yıl için seçilecektir. Süreyle ilgili bu hüküm, günümüzde de devam eden uygulamanın esasını oluşturmaktadır. Aynı kararda
- “Güvenlik Konseyi’nin tavsiyesi”nin beş daimi üyenin veto yetkisini kullanmaması durumunda alınabileceğinin “açık olduğu” da belirtilmiştir. Öte yandan, Konsey’de yapılan bir anlamda gayrı-resmi eğilim belirleme görüşmeleri sonrasında nihai atama organı olan Genel Kurul’a sadece bir adayın isminin gönderilebilmesi, “tavsiye”nin niteliğini de tartışma konusu yapmaktadır. Nitekim mevcut Genel Sekreter Güney Koreli Ban Ki-Moon’un 2006’da ilk kez göreve seçilmesi ciddi tartışmalara konu olmuştur. Konsey’de uzun süren eğilim yoklamaları sonrasında diğer altı isim adaylıktan çekilmiş ya da çekilmek durumunda kalmış, tek aday olarak kaldıktan sonra yapılan oylama sonrasındaysa Ban Ki-Moon Genel Kurul’a “tavsiye” edilmiştir. Bu durum, Güvenlik Konseyi’nin beş daimi üyesinin nihayetinde Genel Kurul tarafından atanan Genel Sekreter’in seçim sürecinde ne kadar etkin olduğunun göstergesidir.

GENEL KURUL

- Genel Kurul'un (*General Assembly*), Güvenlik Konseyi'yle birlikte BM'nin iki kilit organından birisi olduğunu söylemek mümkündür. Zira Genel Kurul, örgütün amaç ve ilkeleri çerçevesinde yapabileceği ana görevler açısından çeşitli genel yetkilerle donatılmıştır. Daha da önemlisi, Genel Kurul, bütün BM üyelerin eşit değerinde ve nitelikte bir oy hakkına sahip olduğu (madde 18/1) tek organdır. BM'ye ödemesi gereken gecikmiş aidat borçları önceki iki yıla ait ödemeler kadar ya da fazla olan üyeler, Genel Kurul'da oy kullanamaz. Bununla birlikte, Genel Kurul'un "ödemedeki aksamanın ilgili üyenin iradesi dışında" gerçekleştiği kanaatine varması durumunda "bu üyenin oylamaya katılmasına izin verebilir" (madde 19). Maddede "*may permit*" ifadesi kullanılmakta, yani her durumda Genel Kurul'a duruma göre kullanacağı bir takdir yetkisi verilmektedir. Ne var ki, özellikle Güvenlik Konseyi'ne geçici üye olmak isteyen devletlerin ihtiyacı olan oyları kazanmak için birikmiş borçlarını ödemeyen "küçük devletler"e "destek olduğu" ve bunun da kimi iki taraflı siyasi ve ekonomik pazarlıkların yolunu açtığı yaygın olarak bilinmektedir (Hatta Türkiye'nin 2009-2010 geçici üyeliğine giden kampanyada harcadığı yaklaşık 50 milyon doların ilgili ülke liderlerini "misafir etme" gibi lobi faaliyetleri dâhil bu amaçla harcadığı belirtilmektedir.) Öte yandan, özellikle özellikle ABD gibi "büyük devletler" in ciddi miktarlara varan borçlarına rağmen oy hakkını kaybetmesinin gündeme dahi gelmediği, hatta bu kapsamda özel düzenlemeler yapıldığı da gözlemlenmektedir.

GÜVENLİK KONSEYİ

- Güvenlik Konseyi (*Security Council*), genel yetkili organ niteliğindeki Genel Kurul'la birlikte BM'nin en önemli iki organından birisidir. Öte yandan, örgütün özel yetkili organı olması nedeniyle Konsey'in hem örgüt içinde hem de uluslararası ilişkiler ve hukuk sistemi açısından merkezi bir konuma ve kilit öneme sahip olduğu da açıktır. Zaten hem gündelik/güncel uluslararası sorunlar hem de genel yapısal/sistemik tartışmalar açısından bakıldığında ismi hiç tartışmasız en fazla ön planda olan organ da Konsey'dir. Çok çeşitli değerlendirme ve eleştiriler gündeme gelse de, Güvenlik Konseyi'nin bu niteliğinin büyük ölçüde yapısı/kompozisyonu, karar alma biçimi, görev ve yetkileriyle faaliyetlerinin uluslararası ilişkiler/hukuk sistemindeki karşılığı gibi temel etmenlerden kaynaklandığı söylenebilir.

DİĞER ORGANLAR

- Vesayet Konseyi

BM'nin altı ana organından biri olan Vesayet Konseyi'nin günümüz itibariyle belki de en ayırdedici özelliği, resmen varlığını sürdürse de fiilen çalışmalarını askıya almış olmasıdır.

- Uluslararası Adalet Divanı

MC'nin çalışmalarına başlamasından sonra kurulan ve dolayısıyla MC'yle organik bir bağı olmayan Uluslararası Sürekli Adalet Divanı'nın (USAD) bir anlamda devamı olan Uluslararası Adalet Divanı (UAD), USAD'dan farklı olarak ilişkilendirildiği örgüt olan BM'nin ana organları arasında sayılmıştır

- Ekonomik ve Sosyal Konsey

Kuruluş döneminde 18 üyesi olması kararlaştırılan ECOSOC, günümüzdeki yapısına BM'nin üye sayısının ciddi oranda arttığı 1963'teki reformla kavuşmuş ve 54 üyeli hale gelmiştir.

